

ALAPÍTÓ ATYÁK

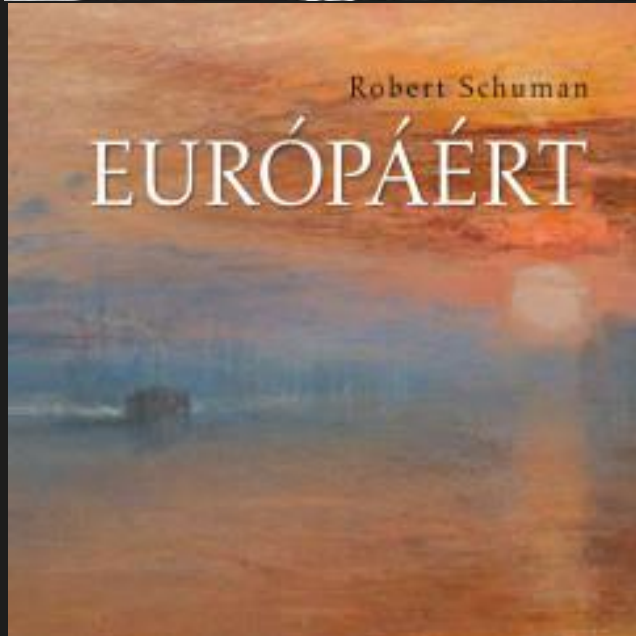

Lezárni egy ötszáz éves háborút

Robert Schuman, Európa külügyminisztere

PAÁR ÁDÁM

Ma Magyarországon nap mint nap beszélünk Európáról, de bajban lennénk, ha meg kéne mondanunk, pontosan mit is jelent Európa. Természetesen Európának ugyanolyan története van, mint az egyes európai államoknak külön-külön, de erről az egységes Európáról, annak szellemi és személyi összetevőiről nagyon keveset tudunk. Épp ezért határozta el a Méltányosság, hogy „Alapító atyák” címmel sorozatot indít. A sorozat célja, hogy áttekinthesse azoknak az európaiaknak az életművét, akik az 1950-es évek elejétől kiemelt szerepet játszottak az Európa-projekt megtervezésében és a gyakorlatba való átültetésében. A sorozat első darabja a francia-német, Robert Schumanról szól.

Robert Schuman francia politikus a II. világháború végén – másokkal együtt – világosan látta, hogy a megelőző 500 évben 25 háborút vívó, egymással szemben permanensen ellenséges Francia- és Németország megbékélése kulcs az európai békéhez. Mindezekről részletesen ír az Európaért című tanulmánykötetében, amelyet egy új sorozatunk első részeként elemzünk.

A Méltányosság Politikaelemző Központ új sorozatot indít Alapító atyák címmel. A sorozatban emlékiratokat mutatunk be olyan európai államférfiaktól, akik 1945 után tevékenyen hozzájárultak az európai egység gondolatának előmozdításához.

Azért érezzük szükségét, hogy emlékiratokon keresztül mutassuk be az európai alapító atyák nézeteit a II. világháború utáni egységes Európáról, mert bár gyakran beszélünk Európáról, európai egységről, de nincs kellően a köztudatban, hogyan vetődött föl a gondolat, milyen előzményekre támaszkodik, és miért éppen a II. világháború jelentett éles cezúrát az európai egységgondolat elfogadásában.

Gyakran beszélünk európai identitásról, európai integrációról, olykor európai föderációról, de nem tudjuk, hogy ezek a jelzős szerkezetek hogyan alakultak ki, milyen társadalmi mozgalmaknak és kezdeményezéseknek köszönhetik létüket. Az átlagos magyar polgár számára ezek a fogalmak a semmiből bukkannak föl. Az 1990-es években a magyar álom az volt, hogy sikerül utolérni a „Nyugatot” – ami átlagosan a referenciaként kezelt Ausztriát jelentette. Azonban nem ismertük

eléggé a Nyugatot, és mindmáig nem kellően tárgyalt a magyar nyilvánosságban: mi is az a Nyugat? Jobban megérthetjük az európai integráció múltját, és az egységgel kapcsolatos dilemmákat, ha a személyes szinten elemezzük, és segítségül hívjuk azokat a politikusokat (pontosabban azoknak a politikusoknak az emlékiratait), akik kezdeményező szerepet játszottak az európai integrációban, elméleti és gyakorlati kezdeményezésükkel megalapozták a mai Európai Uniót. A személyek jobban fölkeltek az érdeklődést, mint az intézmények. Ezért az Alapító atyák sorozatban a személyeket mutatjuk be, azonban nem áll szándékunkban életrajzot írni, hanem kizárólag abból a szempontból elemezzük az egyes szerzőket, hogy miként gondolkoznak az európai egység eszméjéről és megvalósulásáról. Nem az adott személyek állnak tehát a tanulmányok középpontjában, hanem a szerzők gondolatai.

Miért Robert Schuman?

Első kiszemelt államférfink Robert Schuman, akit „Európa atyja” névvel is illetnek. De hogyan vált „Európa atyjává”? Mennyiben volt ez szükségszerűség az esetében, és mennyiben egyéni döntés?

Elöljáróban le kell szögezni, hogy Robert Schuman nem tartozott a memoár-író államférfiak közé, ellentétben Churchill-lel vagy De Gaulle-lal, vagy éppen az európai egység másik kezdeményezőjével, Jean Monnet-val. Schuman tanulmányokban, cikkekben mutatta be emlékeit és értékelését az európai egység megvalósításáról. Tanulmányait, cikkeit *Európáért* címmel adták ki. Halála után jelentették meg a kötetet, 1990-ben. A kötet Konrad Adenauer 1963-ban, Schuman halálakor elhangzott beszédével, valamint François Mitterrand előszavával jelent meg. A könyvet három alkalommal (1991, 2004, 2021) adták ki magyarul.

Az első tézisünk, hogy Schuman számára az európai egység gondolata nem önmagában való cél volt, hanem szervesen levezethető a kereszténydemokrata gondolatkörből. Mint írja, „Rómát és Bizáncot belső viszályaik ásták alá, és értelmetlen rivalizálásukban pusztultak el. Bár Európa ma még nem érte el a hanyatlásnak ezt a szintjét, ugyanez a betegség fenyegeti.” Ebből egyenesen fakad az is, hogy a nemzetekfelettségben őrződik meg a nemzetállamiság. Egység nélkül pusztulás vár a nemzetekre: „Az európaiak oly mértékben menekülnek majd meg, amilyen mértékben fölismerik a közös veszéllyel összetartás szükségességét.” Ebben a gondolatban már benne rejlik a kor aktuális veszélyforrásától, a hidegháborúnak egy esetleges forró háborúba való

átcsapásától való félelem. De ezen túlmenően is, a történelem, különösen a német-francia múlt és a II. világháború eléggé bizonyítja Schuman számára, hogy „Európa többé nem lehet egymással szemben álló, sőt gyakran ellenséges államok földrajzi halmaza, hanem különböző nemzetek közösségévé kell válnia, akik egyesülnek abban az erőfeszítésben, hogy megvédjék és felépítsék egymást.”

Második tézisünk szerint Schuman egész kiállása a német-francia megbékélés mellett nem vezethető le pusztán a II. világháború utáni nemzetközi politikai viszonyokból, valamint a két ország állapotából és kapcsolattrendszeréből, hanem ezen kívül Schuman kereszténydemokrata értékrendje és neveltetése is fontos szerepet játszott. Elég csak utalni Schuman idézetére: „A mai demokráciák példát mutatnak nekünk a lelki, vallási értékek valódi megértésében.” Emellett kimondja, hogy „a demokrácia vagy keresztény lesz, vagy nem lesz.”

Schuman számára a kereszténység és a demokrácia nem egymást kizáró fogalmak voltak, hanem éppen ellenkezőleg: egymást feltételezték. De még érdekesebb, hogy Schuman elfogadta a liberalizmus számos eszmei alapvetését, így az optimista haladáshitet, miszerint az egyes társadalmak egy békés, nemzetekfeletti egyesülés irányba tartanak. Ugyanakkor ez a nemzetekfelettség nem jelenti a nemzetállamok fölszámolását (miként a liberálisok sem gondolták a nemzetállamok megszüntetésére, hiszen a 19. században a liberalizmus és a nemzeti gondolat összefonódott), éppen ellenkezőleg, a nemzeti érdekek a

nemzetekfelettségben teljeseznek ki, legalábbis Schuman szerint. A nemzetekfelettség felé vezető úton az egyes nemzetek nem egyforma szakaszon járnak. Az európai népek természetesen előbbre tartanak, és "ma a kereszténységnek, saját történelme során átélt tapasztalatai birtokában, segítenie kell a kevésbé fejlett népeket, hogy azok maguk is végigjárhasák az emberi megújulásnak ugyanazt az útját." Mint érzékelhető, Schuman is jellemezte a 19. században született európaiak többsége által vallott meggyőződés, hogy a világ egyenlőtlen, abban az értelemben, hogy Európa fölényben van mind gazdaságát, mind politikai kultúráját tekintve: pedig szerinte a harmadik világ népeiben "hatalmas mértékű lelki és szellemi szükségletek élnek". Ebből azonban Schuman nem az uralkodási vágyat, hanem a harmadik világ segítségét, részére a példaadást vonta le következtetésként. Ám ez nem jelent mechanikus utánzást: "A demokráciát végképp nem lehet csak úgy rögtönözni." Schuman a kereszténységgel érvel, amelyet a sikeres demokrácia alapjának tekint: "Európa több mint egy évezredet szentelt a kereszténységnek, hogy kiformalja azt."

Schuman számára a II. világháború után az európai egység nem a fejlődési fokon való átugrást jelenti, hanem egy szerves, logikus következményét a francia-német kapcsolatoknak. Schuman szerint Németország "képes mások értékeinek elismerésére (...) Ezt a hajlandóságot kellene kiaknázni." Ennek a hajlandóságnak a végeredménye az Európai Szén- és Acélközösség.

De ahhoz, hogy Schuman gondolatait megfelelő keretben értelmezzük,

szükséges, hogy kicsit megvizsgáljuk a későbbi francia államférfi születési és nevelődési körülményeit.

Határhelyzetben

Az egyén születési helye meghatározza az egyén világlátását. Ha ez igaz, akkor Robert Schuman számára az európai egység magától értetődő gondolat volt a szűklátókörű állami ellenségeskedések föloldására. Hiszen Schuman 1886-ban egy határrégióban született, többszörösen is értve a határt: Luxemburgban született, lotaringiai apától és elzászi felmenőkkel rendelkező luxemburgi anyától. Német állampolgár volt születési helye és szülei származási helye révén, de odahaza franciául beszéltek. Elzászt és Lotaringiát 1871-ben a frankfurti békével szerezte meg Németország, és a két tartomány francia ajkú lakossága nem szűnt meg küzdeni a Német Császárság beolvasztó törekvései ellen. Schuman megtanulta a luxemburgi német dialektust, a francia nyelvet és az irodalmi német nyelvet. Bár apja és anyja révén is a francia identitáshoz kötődött, magától értetődően megismerte és becsülte a német kultúrát. Bonnban és Münchenben tanult, majd Berlinben. A diákevek alatt alkalma nyílt jobban megismerni Németországot, és rájött arra, hogy például bajorok és poroszok között nagy különbség van (például, ami a későbbi kereszténydemokrata politikai identitás tekintetében releváns, megismerte, hogy a katolicizmus, és így a bismarcki kultúrharccal szembeni ellenállás összeköti a Birodalom francia és bajor alattvalóit).

Schuman a strasbourgi egyetemen tanult, majd a Lotaringia régió Moselle megyéjében fekvő Metz városában telepedett le, és ügyvédi irodát nyitott. Igen sikeres lett, ami becsületessége

mellett annak köszönhető, hogy beszélte a helyi dialektust. Az otthonról hozott mély római katolikus vallásosság meghatározó volt Schuman eszmei fejlődésében. Papnak készült, de belátta, hogy laikusként éppúgy tudja szolgálni a katolikus hívők közösségét. Wilibrond Benzler metzi püspök támogatásával megszervezte a katolikus civil életet a városban. A korban a keresztényszociálisnak és kereszténydemokratának egyaránt nevezett katolikus reformer mozgalom meghirdette a kapitalizmus megszelídítését, a munkások, kiskereskedők és parasztok érdekvédelmét (ld. XIII. Leó pápa Rerum novarum enciklikáját, amely első volt a katolikus egyház szociális tanítását megalapozó pápai körlevelek sorában). A kereszténydemokrata gondolkodók vették föl először – Európa kulturális egységére, ti. a keresztény hagyományra utalva – a kontinens valamilyen egységét. Ettől várták a nacionalista verseny kiküszöbölését, másrészt a forradalmi mozgalmak (szocializmus, anarchizmus) megfékezését. Világosan látták ugyanis, hogy a szélsőséges individualizmus, valamint a kapitalizmus igazságtalan viszonyai forradalmi helyzetet teremthetnek.

Schumant tehát sajátos határregións származása, egyszerre francia és német kötődése, valamint a nemzeti ellentéteken túllépő katolikus szociális tanítás, a kereszténydemokrata mozgalomban való részvétele egyaránt abba az irányba mozdította el, hogy fölismerje a kontinens valamilyen egységének szükségességét.

Az I. világháborút követően Franciaország visszaszerezte Elzászt és Lotaringiát. Schuman a pápa szavát követve elvetette a világháborús vérontást, és megerősödött abban a hitében, hogy szükséges a népek békéjét biztosító rendszer, amely megakadályozza a

jövőbeli háborúkat. 1919-ben kapcsolódott be a politikába. Ekkor a Népi Köztársasági Unió listáján választották be a Nemzetgyűlésbe. A Nemzetgyűlésben védelmezte szűkebb hazája érdekeit, és elítélte a német ajkú kisebbség jogainak csorbítását. Mint látható, Schuman komolyan vette a keresztény felebaráti szeretet elvét. Emellett ápolta lotharingiai identitását is. A regionalizmus, illetve lokálpatriotizmus nem állt ellentétben az egységes Európa gondolatával. Mint Schuman sokszor kifejtette, „Európai vagyok, de ragaszkodom Franciaországhoz, Franciaországban pedig Lotaringia az én kicsi hazám.”

A II. világháború után az európai egység kérdése új módon merült föl. Az összes európai nagyhatalom meggyengült, Németország, a kontinens legiparosodottabb országa összeomlott. Két nem európai birodalom, az Egyesült Államok és a Szovjetunió intézte a kontinens ügyeit. Egyértelmű volt Nyugat-Európa kiszolgáltatottsága. Schuman és tanácsadója, Jean Monnet, valamint a Schumannel jó kapcsolatot ápoló Konrad Adenauer és Alcide De Gasperi fölismerték, hogy a német-francia megbékélés lehet a tengely, amelyre egy egységes Európa fölépíthető. A Schuman, Adenauer és De Gasperi triász három tagját összekötötte, hogy kereszténydemokraták voltak, és – ironikus módon – mindhárman német ajkúak. Továbbá mélyen tisztelték a pápai szociális tanítást, és szemben álltak mind a fasiszta, nemzetiszocialista diktatúrákkal, mind a kommunizmussal, de a szabályozatlan, szabad versenyessé kapitalizmussal is. A német-francia megbékélésről is hasonlóan gondolkodtak. Tudták, hogy az elmúlt 500 évben franciák és németek 25 háborút vívtak egymással, és addig nem lesz béke a kontinensen, amíg ez a két ország nem rendezzi a vitás kérdéseit, illetve amíg

Németországot be nem illesztik a demokratikus európai népek közösségébe. Schuman annak is tudatában volt, hogy honfitársai többségének milyen érzelmi akadályokat kell legyőznie ahhoz, hogy elfogadják Németországot partnerként, és ne az ellenséget lássák benne. Az 1950. május 9-i bejelentés a francia és német szén- és acélforrások egyesítéséről (a Schuman-terv, ld. ke-retes írásunkat) majdhogynem ravasz, meglepetésszerű akciót kívánt az ekkor külügyminiszterként tevékenykedő Schumantól.

Előzmények

Mielőtt tovább haladunk Robert Schuman gondolatainak és politikai-eszmei arcélének ismertetésében, feltétlenül érdemes számba venni: milyen hagyományokra támaszkodhatott vajon Schuman, amikor hirdette a francia-német megbékélést, és tágabban az európai egység gondolatot. A 14. század óta több mint száz Európa-terv született. Az egység gondolat megfogalmazói számos érvet sorakoztattak fel: vallásiakat (Európa népei egyformán keresztények), védelmieket (időszakosan a mongol, oszmán, szovjet és náci fenyegetéssel szembeni összefogás), gazdaságiakat (a vámháborúk tönkreteszik a kontinenst, Európa megosztott nemzetgazdaságai külön-külön gyöngék az egységesebb gazdasági térségekkel szemben, a mezőgazdasági túltermelési válság csak közös piac révén kerülhető el), politikaiakat (a zsarnokok érdekszövetségével szembe kell állítani a népek értékszövetségét, egy közös Európa megakadályozza a nemzetek közötti háborúkat, az egység elősegíti a demokrácia kialakulását), kulturálisakat (Európa népeiben több a közös vonás, mint az elválasztó, a nyelvi, nemzeti különbségek esetlegesek), művészieket (a nagy korstílusok, főleg a gótika vagy a reneszánsz kijelölik Európa határait),

filozófiaiakat (a reformáció, a fölvilágosodás, részben az egzisztencializmus és marxizmus hatósugara kijelölik Európa határait), sőt földrajziakat (Európa túl kicsi a többi kontinenshez képest, Eurázsia félszigete, nyitott a kelet-európai puszták felől).

Mindezen változatos érvekre hivatkozónak egy gyöngéjük volt: soha nem volt olyan történelmi helyzet 1945-ig, hogy Európa államai, vagy legalább az államok legerősebbjei elfogadják a fenti érvek bármelyikére hivatkozva az európai egységet. Egyszerűbben fogalmazva, a legerősebb államok, de még a gyöngébbek sem tudtak, nem is akartak lemondani a teljes szuverenitásról. Erre a II. világháború végéig kellett várni, és még ekkor is Schumannak nem kis politikai taktikázásába került a francia politikai elit – különösen a gaulle-isták és kommunisták – ellenál-lásának elhárítása.

Az Európa-gondolat már az I. világháború előtt is rendelkezett bizonyos előzményekkel. Számos gazdasági kezdeményezés született a két háború közötti időszakban a vámhatárok lebontásának és a szabad kereskedelem biztosításának szándékával (pl. Briand-terv). Kevesen tudják, hogy a francia-német gazdasági együttműködés nem volt előzmény nélküli: 1925-ben francia-német kezdeményezésre megalakult az Európai Vámegyesülés. Egy évvel korábban megalakult a Nemzetközi Bizottság az Európai Unióért. Természetesen e tervekben még szó sem volt a mai Európai Unióról, de még Szén- és Acélközösségről sem. Sem az európai közös intézmények (parlament, kvázi kormány), sem a közös agrárpolitika, szociálpolitika, sem a védelmi közös-ség nem került szóba. De már sokakban kialakult az a fölismerés, hogy valamilyen gazdasági kooperáció szükséges a kontinens államai között.

A legtöbb politikus, gazdasági szakember nem is akart a vámuniónál tovább lépni. A kulturális Európa-egység kevésbé támaszkodott konkrétumokra, mint a gazdasági Európa-gondolat. E téren a politikusok és értelmiségiek a kontinens közös kulturális, történelmi örökségével érveltek, mint a zsidó-keresztény etika, fölvilágosodás, olykor a görög szépségideállal kiegészülve. Schuman és a korabeli kereszténydemokrata politikusok számára az érv az európai egység mellett kezdettől szélesebb volt, mint pusztán a kontinens államainak gazdaság érdeke. Schuman számára a kontinens keresztény hagyományrétege döntő érv volt, valamint emellett prioritást jelentett számára az első világháborús vesztesek megbékítése.

Magyar szempontból kiemelendő, hogy Schuman a francia Nemzetgyűlés magyarbarát képviselőcsoportjához tartozott. Ez is beleillik abba a schumani gondolatkörbe, hogy a nemzetekfeletti egység megteremtése szolgálja a francia politika célját. Az 1930-as években három alkalommal járt Magyarországon. 1934-es látogatása idején a kormányzón és Gömbös Gyula miniszterelnökön kívül találkozott az ellenzéki Bajcsy-Zsilinszky Endrével. Ehhez fűződik egy érdekes anekdota. Bajcsy-Zsilinszky nem akart németül beszélni, de, bár értett és olvasott, nem beszélt jól franciául. Németül viszont tudott, ám nem szívesen használta volna a nyelvet a Schumannal folytatott eszmecserében. A francia parlamenti képviselő Schuman azt mondta: ha neki nem esik nehezére németül beszélni, akkor nem kell, hogy a magyar tárgyalófelének nehezére essen. Mint látható, Schuman igyekezett keresni a kapcsolatot mind a kormánnyal, mind az ellenzékkal. Másrészt jól látható, hogy a magyar politikai elit kereste a kapcsolatot a francia elit-

tel, azaz volt a korabeli elitnek egy nyugatos perspektívája. A Keresztény Gazdasági és Szociális Párt ebédjén Schuman kifejtette, hogy "annak a kötelességnek a tudatában is térnek haza, hogy honfitársaikat fölvilágosítsák a Duna-medence helyzetének tarthatatlanságáról."

Ekkor Magyarországon is működött Páneurópa-szekció Auer Pál kisgazda politikus vezetésével. Magyarországon a hitleri Németország jelentette fenyegetés elkerülése jelentette az érvet egy európai egységhez való csatlakozáshoz. Megjegyzendő Schuman arcélére, hogy a Hitler-ellenesség nem jelentett számára (mint nem egy angol, amerikai, francia politikus számára) németellenességet. A német állampolgárként születés, de még inkább a német kultúrával való találkozás, és a németiség sokszínűségének megismerése megővta Schumant attól, hogy egyoldalúan elítéljen mindent, ami német. Nála hitelesebben senki nem volt képes reprezentálni személyében a francia-német megbékélést.

Kulcsszavak Schuman filozófiájában

Minden politikus számára vannak olyan fogalmak, amelyek kijelölik az adott politikus értékrendjét. Schuman ahhoz a 19. század végén lassan kialakuló politikai-eszmei családhoz tartozott, amelyek *kereszténydemokráciának* nevezzük. A kereszténydemokrata pártok elsősorban a katolikus többségű és hagyományú országokban alakultak meg (Franciaország, Olaszország, Belgium, Ausztria), de ismertek a kereszténydemokrácia protestáns változatai is (Hollandia, Svájc). Akárcsak a szocialista, szociáldemokrata pártok, a kereszténydemokrácia is reflektált a modernizáció válságjelenségeire, vagyis a közösségek fölbojlására, az iparosítás árnyoldalaira (gyermekmunka, egészségtelen

munkakörülmények). Az alábbiakban megvizsgáljuk, Schuman számára mit jelentett a kereszténydemokrácia két komponense, a *kereszténység* és a *demokrácia*.

Annál is fontosabb ez, mert ahogyan a *liberális demokrácia* mint jelzős szerkezet, úgy a kereszténydemokrácia sem volt magától értetődő. A kereszténység és a demokrácia hosszú ideig a 19. században egymással ellentétes fogalomként szerepeltek a katolikus egyház (Schuman egyháza) ideológiájában, és csak a század utolsó negyedében békült meg az egyház a demokrácia lassú térhódításával. Ezért különösen fontos, hogy Schuman miként látta a két komponens helyét, és hogyan építette be őket az egységes Európáról vallott fölfogásába. A kereszténység és demokrácia egymásra utaltsága magyarázza, miért látta Schuman realizálhatónak az európai egységet. Hiszen mind a kereszténység, mind a demokrácia hazája Európa. Ezen a kontinensen fejlődtek ki párhuzamosan.

A kereszténység

Manapság sokan állítják szembe a politikai kereszténységet a szekularizációval, a demokráciával, vagy akár a valóban átélt hittel. Schuman számára a politikai kereszténység mint fogalom értelmezhetetlen lett volna. Helyette a hatalmi kereszténység lett volna értelmezhető. Ugyanis a francia külügyminiszter világosan különbséget tett a politika kétféle értelmezése között: a politika jelentheti a hatalmi viszonyrendszert, a politikai versenyt, de jelentheti a politika közpolitikai értelemben való fölfogását. Ami az elsőt illeti, Schuman leszögezi azt, hogy az egyház nem vállalhat olyan szerepet, ami őt a világi hatalmakhoz kötné. De ez nem jelent mégsem semlegességet, a szó értéksemlegesség értelmében. Schuman szerint bizonyos

értékek (emberi méltóság, szolidaritás, emberi jogok) logikusan származtathatók a zsidó-keresztény etikából, s így nem függetleníthetők Európa keresztény hagyományrétegétől.

Schuman, a mai Magyarországon némileg meglepőnek hangozható módon (hiszen Magyarországon a demokrácia történetét az ókori Athénhoz kötik), amellet érvel, hogy a demokrácia a létezését a kereszténységnek köszönheti. Ahogyan írja könyvének III. fejezetében: „A demokrácia a kereszténységnek köszönheti létét. Azon a napon született, amikor az ember küldetésévé vált, hogy mulandó élete során az egyéni szabadság, mindenki jogainak tiszteletben tartása és a testvéri szeretet gyakorlása révén kivívja az emberi személyiség méltóságát.” Érdekes elmentmondás, hogy a demokrácia szó maga az ókori görög világban született meg, ám Schuman erről nem tesz említést. Valószínűleg azért, mert a görögség nem ismerte az emberek egyenlőségének gondolatát, ellentétben a kereszténységgel.

Nyilvánvaló, hogy a demokrácia kifejezésen Schuman nem azt érti, amit a görögök. A demokrácia ez esetben nem a többségi döntéshozatali eljárást jelenti (valójában Athénban sem a nép többsége hozta a döntéseket, hanem egy kisebbség), hanem a demokrácia normatív értelmezése jegyében bizonyos elvek képviselését. A kereszténység Schuman és a kereszténydemokrata gondolkodók értelmezésében a jézusi etikát (a felebaráti szeretetet és könyörületességet) vitte bele a demokráciába. Szerintük ezen elvek nélkül nem létezhet igazi demokrácia. Éppúgy, ahogyan a liberális demokrácia esetében, itt is két komponens összekapcsolódásáról van szó: a „keresztény” az elvet, a tartalmat jelenti, a „demokrácia”

pedig a döntéshozatali eljárások és intézmények összességét. Schuman számára a kettő a modern korban nem létezhet egymás nélkül. A kereszténydemokrácia az emberi jogokat éppúgy a jézusi etikából vezeti le, ahogyan a liberális demokrácia hívei ugyanezeket a felvilágosodásból. Végső soron tehát a demokráciáról csak akkor van értelme Schuman szerint beszélni, ha az vállalja a keresztény elveket. Ám ez nem jelenthet szerinte kizárólagosságot: a kereszténység hirdetése nem jelentheti a felvilágosodás, racionalizmus, liberalizmus és a munkásmozgalom értékeinek megszüntetését.

De ha a kereszténység a gyökere a demokráciának, akkor egyrészt Schuman hogyan magyarázza a modern korban a kettő szétválását, másrészt mi a szerepe azoknak az irányzatoknak, amelyek szintén a demokrácia alapját képezik (felvilágosodás, racionalizmus), de szembefordulnak a keresztény hit kizárólagosságának gondolatával? Schuman igyekszik hidat képezni a fenti irányzatok és a kereszténység között. Mint írja, „a keresztény kultúra e hosszú és drámai fejlődése során egyébként nem mindig az igazhívők segítették elő a leginkább meghatározó módon a demokrácia fejlődését. A kereszténység alapelvei fönmaradtak, és hatnak azon emberek tudatalattijában is, akik szakítottak a tételes vallásgyakorlattal, de akiket változatlanul áthatnak a kereszténység nagy eszméi. Ezek az eszmék jelenkori kultúránk jellemző vonásaivá váltak, és azok is maradtak. Így például a 18. század racionalistái azokat az emberi és polgári jogokat hirdették és népszerűsítették, amelyek a kereszténység lényegéhez tartoznak.” Némi ellentmondás fedezhető föl itt: a kereszténység eszerint azokra is hat, akik tételesen nem keresztények, de mégis képviselik a kereszténységet.

Példaként hivatkozik az Egyesült Államokra, amelynek vallásossága meghaladja Európáét, miközben az állam és egyház teljesen szét van választva. Schuman számára példaértékű, hogy az amerikai demokrácia körülményei között a vallásos érzületből gyakran fakadnak alulról jövő kezdeményezések, társadalmi mozgalmak.

Ugyanakkor feltehető a kérdés: vajon a kereszténységnek alá kell vetnie magát bármelyik kományszati formának, akár a demokráciának? Schuman válasza az, hogy nem. Az egyház nem uralkodhat a politikán, de nem is vetheti alá magát annak. Külön kell választani a lélekre és a földi világra vonatkozó döntéseket.

Már csak egy kérdés van: vajon az egységes, keresztény Európa hogyan valósulhat meg? Schuman idézi Jézus példáját, aki mindig szemben állt a fanatizmussal. A francia külügyminiszter számára a jézusi példából egyenesen levezethető mind a forradalom, mind egy diktatúra vagy erőszakos centralizáció elvetése: „a keresztény civilizáció nem lehet közvetlen és erőszakos forradalom eredménye, hanem csakis a fokozatos átalakulás, a türelmes nevelőmunka, csak az új társadalom alapját képező elvek: a jótékonyosság, az áldozatvállalás és az alázat érvényesülése vezethet el hozzá.”

A demokrácia

Most, hogy láttuk, miként értelmezi Schuman a kereszténységet, nézzük meg a másik komponenst, a demokráciát. Schuman ezt európai örökségnek tekinti. Mint egy olyan ország polgára, amely gyarmatosító hatalom volt, a francia külügyminiszter némileg paternalista alapon közelít a nem európai népekhez. Schuman eleve illúziónak tartja a demokrácia gyors bevezetését ezekben az országokban. A 21. század eleji

amerikai „demokráciaexport” idegenként hatott a francia politikustól. Mivel a kereszténységet tekinti a demokrácia gyökerének, óhatatlanul éretlennek tartja azokat a népeket a demokráciára, amelyek nem itatódtak át a keresztény etika elveivel (ez azonban nem a tömeges áttérést jelenti, hanem, a saját kultúra megtartása mellett, az állampolgári nevelést). Mint írja, „Európa több mint egy évezredet szentelt a kereszténységre, hogy kiformalja azt. Afrikában arra kényszerültünk, hogy végigszáguldjunk a fejlődés egyes állomásain.” Schuman a gyarmatosítás módját kritizálja: eszerint a francia gyarmatosítók nem foglalkoztak az ott élő népek lelki szükségletével, kizárólag a technikai tudás átadására fókuszáltak. Pusztán a technikai-tudományos vívmányok átvételével, a választójog megadásával már érettnek tekintették a népeket a demokráciára. A gyarmatosítók felelősségének tekinti Schuman, hogy nem építettek ki erős kontrollt, és ezzel a harmadik világbeli államok kitettek lettek a nacionalizmus nyomásának.

Schuman végső konzekvenciája: „A demokrácia vagy keresztény lesz, vagy nem is lesz.” A politikus fából vaskarikának tartja a keresztényellenes demokráciát. A demokráciáról azt írja, hogy bármilyen kérdés vita tárgya lehet. Egyetlen korlát állítható: hogy a demokráciának meg kell védelmeznie magát mindenféle romboló törekvéssel szemben. Schuman a demokráciát nem egy lezárt, hanem dinamikus folyamatként értelmezi. A demokrácia tökéletesítésének legnagyobb szabású kerete az egységes Európa, amelynek fontos állomása a Szén- és Acélközösség meg alapítása.

Schuman és a kereszténydemokrácia ugyanúgy az univerzális fejlődést tekinti irányadónak a többi régióra, mint ahogyan azt a liberalizmus tette. Ennek az

univerzalitásnak a jegyében a világ országai nagyjából egy irányba tartanak, egységes történelemszemlélet alapján. Ebben az egységes fejlődésben a közösségek fokozatosan alakulnak ki, és a nemzet ennek egyik állomása. A nemzeti szemponton túl azonban a „nemzetfelettség” is megjelent. Schuman ez utóbbit nem tekinti ellentétesnek a nemzettel. „Nincs szó tehát a dicső múlt semmiféle megtagadásáról, sokkal inkább a nemzetek életerejének új kibontakoztatásáról, éppen annak révén, hogy azt a nemzetek feletti közösség szolgálatába állítják”.

Anglia és Németország

Nagy-Britanniával, pontosabban Angliával kapcsolatban (Schuman mindvégig Angliát említi a szövegben) az *Európáért* szerzője úgy fogalmaz, hogy egy angol ember számára elképzelhetetlen, hogy létezessen hatalom az angol parlament fölött. Hivatkozik a barátjának tartott – amúgy munkáspárti – Ernest Bevin külügyminiszterre, aki „számára lehetetlennek, egyenesen elképzelhetetlennek tűnt, hogy az angol ember, az angol kormány, az angol parlament számára létezessen az angol parlament fölötti hatalom.” Schuman az angolok ellenkezését az európai integrációval szemben az angol parlamentarizmus hagyományaiból, az angol alkotmányos rendszer iránti tiszteletükből vezeti le. Említi az angol kulturális hagyományokat is, melyek érzelmi akadályt jelentenek egy erős európai kötelezettségvállalás elfogadása útjában. Schuman hivatkozik olyan jelenségekre, amelyek elütnek az erősen centralizált hagyományú Franciaországtól, mint amilyen például a magánotthon sérthetatlensége. Levonja a konklúziót, hogy az angolok számára „egy integrációs intézmény kissé olyannak tűnik, mint a magánlaksértés, mint valami súlyos tapintatlanság.”

Kétségtelen, hogy a fenti érvek fényében Schuman toleráns lett volna a Brexittel szemben, pontosabban megértette volna annak okait, motivációit. Schuman érzékeny az érzelmi motivációkra. Végig ilyen évekről ír. Mindez mutatja, hogy Schuman számára a lelki, társadalomlélektani tényezők és motivációk relevánsak voltak, és éppúgy számítottak, mint a hideg, technokrata számítások. Ugyanakkor utalt arra, hogy bizonyos körülmények kényszeríthetik csak ki Nagy-Britannia csatlakozását. Itt Schuman nem tisztázta, mire gondol konkrétan: az Európa-egység által jelentett példamutatásra, amely vonzerőt gyakorolhat, a gazdasági kényszerekre, vagy pedig a Brit Nemzetközösség lassú fölbomlására, esetleg a háromra együttesen. Schuman látnoknak bizonyult abban a tekintetben, hogy „a bizonyos körülmények” kikényszerítik Nagy-Britannia csatlakozását, hiszen halála előtt két évvel a tory kormány beadta a csatlakozási kérelmét az Európai Gazdasági Közösséghez.

Németország esete más, mint Nagy-Britanniáé. Schuman hosszú történelmi eszmefuttatást közöl Németország történetéről. Mint kiemeli, a Német-Római Császárság megalakulásától kezdve a németiség vágyakozott az egységre. Ám az egységesülés tendenciája helyett a szétfejlődés, szétaprózódás erősödött föl. Franciaország mindinkább egységesült, és központosított birodalommá vált, míg a Német-Római Császárság hangzatos címe egyre inkább kiüresedett. Schuman az egység utáni német vágyakozásból vezette le, hogy a németiség úgy érezte, különleges szerepet szánt neki a gondviselés. A francia kereszténydemokrata politikus némileg elfogult módon azt írja, hogy Franciaországot soha nem jellemezte a hegemonia-törekvés természetesként

való propagálása. Ez persze rákényszeríti Schumant, hogy tegyen egy kört a francia forradalmi és napóleoni háborúk magyarázására, hiszen ezeket a – jórészt kelet felé, azaz a német területek felé – irányuló háborúkat nem lehet megmagyarázni a hegemonia-igény nélkül. Schuman szerint a náciizmus egyenesen levezethető a németiség sértettségéből, hogy a Német-Római Birodalom, majd a Német Császárság világtörténelmi missziója elakadt.

Schuman fölteszi a kérdést: „Elfogadja-e Németország, hogy békeszerető partner legyen, vagy többé-kevésbé továbbra is látens fenyegetésként létezik.” Schuman úgy véli, hogy Konrad Adenauer jelenti a biztosítékot, hogy Németország nem akarja fölborítani még egyszer a világbékét és a nemzetközi rendet: „Adenauer neve a német politika szerves megújítását jelenti, olyan politika ez, amelynek gyökerei egyszerre táplálkoznak a legéletkésebb hagyományokból és a nemzeti kereteken messze túlmutató elképzelésekből. Biztos vagyok benne, hogy a kancellár utódai, bárkik is lesznek, folytatják majd ezt a lényeges irányvonalat.

Schuman pártatlan tanúként hivatkozik magára, amikor a francia-német kapcsolatokról ír. Már a háború előtt jóbarátja volt Konrad Adenauernek, az egykori kölni polgármesternek. Amikor Adenauer lett a kancellár, és a Saar-vidék hovatartozása mentén a francia és nyugatnémet ellentét kiéleződött, Schuman és Adenauer igyekeztek közvetíteni a felek között. A közös katolikus szocializáció, Adenauer elkötelezettsége Németország demokratikus európai rendbe való beillesztésére, valamint a két ember barátsága és egymás iránti bizalma révén sikerült rendezni a vitás kérdéseket.

Schuman ugyancsak szemtanúként hivatalozik arra, hogy Németországban a társadalom széles körei egyetértének azzal, hogy Németországnak vissza kell térnie a demokratikus államok közösségébe, és meg kell békélnie a szomszédaival: "jelenleg az uralkodó elképzelés az együttműködés eszméje."

Közép- és Kelet-Európa, és a világ többi része

1950-ben, a Szén- és Acélközösség megalakulása idején vasfüggöny húzódtott Európában, és erre az időre esett a hidegháború első szakasza. Schuman és általában a kereszténydemokrata politikusnemzedék nem fogadta el örökkévalónak a vasfüggönyt, azaz Európa politikai-eszmei megosztottságát, a bipoláris világrendet. E tekintetben a kereszténydemokraták és a szociáldemokraták, vagyis a háború utáni Európa két legfontosabb politikai mozgalma között nem volt különbség, miként a jóléti állam kialakításának szükségességében sem. A francia külügyminiszter több alkalommal utalt arra, hogy az európai közösséghez való csatlakozást nyitva kell tartani a közép- és kelet-európai államok számára. Mint Schuman mondta: „A közös Európát nem csupán a szabad népek érdekében kell megalakotnunk, hanem azért is, hogy be tudjuk fogadni a keleti népeket, akik, miután megszabadultak abból az elnyomásból, amiben mind a mai napig szenvednek, felvételüket és erkölcsi támogatásunkat kérhetik majd."

Schuman természetesen tisztában volt azzal, hogy a jelenben nem lehet megszüntetni Európa megosztottságát, ez reménytelen – sem békés úton, sem háborús úton nincs esély, utóbbi ráadásul atomháborúhoz vezet. Schuman ezért a példamutatást tekintette megoldásnak. Mint mondta, „egységes és

testvéri Európával kell példát mutatnunk számukra [ti. a szovjetizált régió országai számára – P. Á. megjegyzése].

Schuman számára a mélyen átélt keresztény elvekből következett, hogy nyitva kívánta hagyni az utat az ekkor még szovjetizált közép- és kelet-európai országok népei számára a csatlakozásra. Mint olyan francia politikus, aki már a 30-as években többször járt a Duna-medencében, ismerte az itteni viszonyokat.

A harmadik fontos tényező, hogy szkeptikus volt a hidegháborús politikával szemben. Mint kifejtette, a hidegháborús szembenállás erőltetése idegkimerültséghez vezet, és – sokak optimizmusával ellentétben – a Nyugatot sokkal védtelenebbnek látta ettől a veszélytől, mint a szovjet rendszert. Úgy gondolta, hogy egy demokrácia kevésbé védett, mint egy totalitárius diktatúra, egészen egyszerűen azért, mert a demokráciában az emberek nem követik szolgáian a hivatalos álláspontot és a propaganda szólamait. Mint látható, Schuman értéknek tekintette a szólás-szabadságot, amelyet egy fenyegetett külpolitikai és biztonságpolitikai helyzetben is meg kell őrizni. Schuman szerint az enyhülés is a kommunista rendszereknek kedvez, mert gátlástalanul fárasztják ki a tárgyalásokkal az ellenfelet, anélkül, hogy betartanák ígéreteiket,

A Szovjetuniót következetesen Oroszországnak nevezi. Mint írja, Európa megszervezésére tett kísérletek nem lehetnek sikeresek, mindaddig "amíg Oroszország nem tanúsít az örökös vétónál és a hidegháborúban konstruktívabb magatartást."

De fölvetette azt a lehetőséget is, hogy maguk a kommunista rendszerek is föl ismerik: sokkal jobb a nyugat-európai tanulságok áttekintése, és a segítségkérés a Nyugattól saját gazdaságuk és társadalmuk újjáépítésére, és esetleg ennek érdekében a kommunista rezsimek háttérbe szoríthatják a marxizmus mélyén rejlő forradalmiságot. Schuman első következtetése naiv volt, amennyiben a Marshall-segély visszautasítása világosan megmutatta, hogy a kommunista rendszerek nem kérnek a nyugati segítségből. Ami viszont azt illeti, hogy a kommunista kormányok maguk is érdekeltek lehetnek az enyhülésben, és háttérbe szoríthatják a forradalmi álmokat, sőt bekövetkezhet egy pragmatikus együttműködés, az lényegében bekövetkezett a Hruscsov által meghirdetett „békés egymás mellett élés” elvével. Habár lehet vitatkozni azzal, Moszkva lemondott-e a világforradalomról, és ne feledjük, hogy a harmadik világban továbbra is folyt a hidegháború, de Európában a két tábor viszonyát a tudományos és gazdasági verseny váltotta fel, valamint a fegyverzetkorlátozási tárgyalások. Schuman csak az enyhülés elejét érte meg, csúcspontjára azonban tízenkét évvel később került sor (1975-ben a Helsinkii Záróegyezmény).

Mint egykori német állampolgárt és a német kultúra szerelmesét, valamint a francia-német megbékélés apostolát, a kommunista rendszerű államok közül elsősorban az NDK sorsa foglalkoztatta. Mint kifejtette, olyan megoldást kell találni, amelynek keretében a két Németország békés újraegyesülése lehetséges. Figyelemre méltó Schuman álma a német újraegyesítésről, miközben a francia és angol politika irányítói még 1989-ben és 1990-ben is aggódtak attól a gazdasági erőtől, amelyet az új, egyesült Németország jelent.

Mi jellemezte Schuman fölfogását a világ többi részével kapcsolatban? A gyarmatosítással kapcsolatban Schumant kettősség jellemezte. Elvben gyarmatosítás-ellenes volt, de hangsúlyozta, hogy Franciaország hibát követett el akkor, amikor csak a közigazgatás megszervezésével foglalkozott a gyarmatokon. Szerinte a lelki építés lett volna a legfontosabb az afrikai és ázsiai területeken. Schuman a keresztény lelkiség képviselőjét és a demokrácia terjesztését összekötötte egymással. Úgy vélte, hogy a demokrácia nem alapulhat csak az intézményeken és jogrendszeren. Schuman tehát lelkileg éretlennek találta még a gyarmatosított népeket a demokráciára, s így az önálló politizálásra. De hogy mit kellene a jelenben csinálni, arra vonatkozóan az *Európáért* szerzője nem fogalmaz világosan. A gyarmati rendszer fenntartása nyilván ellentétben áll az egyház szociális tanításával. Csak a példamutatás oldhatná föl az ellentmondást a demokráciára nevelés és az önállóság elfogadása között. Ugyanakkor Schuman türelmével és tárgyalási képességével megnyerte a gyarmati felszabadító mozgalmak néhány politikusának rokonszenvét. Az indokínai függetlenségi háború vezetője, Ho Si Minh azt mondta: „Bár minden francia politikus úgy gondolkozna, mint ön, Schuman úr.”

Schuman hozzáállását az Egyesült Államokhoz meghatározta az, ahogyan az angolokról gondolkodott. Úgy vélte, hogy az demokrácia és alkotmányos rendszer tisztelete, a szuverenitás megbecsülése az Egyesült Államokra is jellemző vonás. Példaértékű volt számára az amerikai közélet vallásos jellege, a számos vallásos alapú társadalmi kezdeményezés. Ebben megnyilvánult a francia republikanizmus laicista attitűdjének kritikája. Az Egyesült Államokban kezdettől fogva elválasztották

az egyház az államtól, de az ország alapítóit és politikai elitjét nem jellemezte olyan türelmetlenség a közéletben megnyilvánuló vallásossággal, és az egyházi kezdeményezésekkel szemben, mint ami Franciaországban jelen volt.

Schuman foglalkozott azzal a kérdéssel, megvalósítható-e egy világméretű közösség, és ha igen, milyen mértékben. Arra jutott, hogy „egy ilyen világméretű közösség léte inkább szimbolikus, mint valóságos.” Tapasztalatai alapján meglehetősen szkeptikus volt az ENSZ működésével kapcsolatban. Elsősorban az ENSZ szimbolikus szerepét méltányolta: „Egy ilyen világméretű közönség léte inkább szimbolikus, mint valóságos. A különböző országokat összekötő szálak gyakran csak képzeletbeliek, és az ellentétek világosan kirajzolódnak.” Schuman egyfelől úgy vélte, hogy az ENSZ összejövetelein sokszor csak a különböző országokat összekötő szerződésekről beszélnek, „és az már önmagában jelentős, hogy arról beszélnek.” Schuman számára tehát az elv nagyon fontos. De miként vélekedik a részletekről?

Bírált a Biztonsági Tanácson belüli vétőjogot, valamint azt, hogy a szervezet képtelen irányítani a békefolyamatokat, holott ez lenne legfontosabb szerepe. Ugyanakkor elismerte, hogy a vétőjogot „nehezen lehetett nélkülözni.” Az ENSZ-ben mégis hasznos szervezet látott, amely közelebb hozza egymáshoz a nemzeteket. Kiemelte a döntőbíráskodást, a szankciók intézményét, valamint a szegényebb országok számára nyújtott segítségnyújtást. Schuman óv az eltúlzástól, miközben „ne engedjünk a kísértésnek, hogy méltánytalanul lebecsüljük ezt az intézményt, ami - ha ennek lehetőségét nem túlozzuk - kiváló kapcsolatteremtő eszköz, lehetőség a találkozásra, az eszmecserére, a

nézetek ütköztetésére és a meglévő előítéletek feltárására.”

Végül Schuman eljutott oda, hogy a közös alapok szükségesek a közösségi érzés kialakulásához. Mint írja, „Az igazi közösséghez tartozáshoz legalább némi személyes kötődés szükséges. Az országoknak ahhoz, hogy csoportosuljanak egymással, érezniük kell valami közöset egymás iránt, és ennek a közösnek mindenekelőtt a minimális bizalomnak kell lennie”. Úgy érezte, hogy az ENSZ egy jó intézményes lépés ebbe az irányba, de a bizalmatlanság, az előítéletes gondolkodás és a szervezet strukturális gyengeségei fékezik ezt a missziót. Nyilvánvaló ebből a következtetésből, hogy Schuman ekkor már látta a közös bizalmat németek és franciák között, legalábbis a politikai elit szintjén. De a világ nagy részében a bizalom hiányát konstataulta.

Összességében Schuman úgy értékelte az ENSZ-t, mint „együttélést”. Ám Európában ennél többet szeretett volna: együttműködést. Úgy érezte, hogy jelenleg a nemzetközi világrendben az országok az együttélés kritériumáig jutottak el, ám önmagában nincsenek elégséges alapok az együttműködéshez.

A kereszténydemokrácia értékrendje és az európai egység

Robert Schumant joggal tekintik Európa atyjának (persze, Jean Monnet-nek is szerepe volt ötletgazdaként a Szén- és Acélközösség megalapításában). Hiszen ő volt az a magas rangú francia politikus, aki a II. világháború után leginkább kiállt a francia-német megbékélés mellett. Ennek a megbékélésnek az intézményes betetőzése a Szén- és Acélközösség. Schumannak nagy óvatosság, taktikai érzék szükségeltetett, hogy keresztülvigye a francia és német

szén- és acélforrások egyesítését. Ugyanakkor kudarcként kellett elszenvednie 1954-ben az Európai Védelmi Közösség leszavazását a Nemzetgyűlésben. A Védelmi Közösség azóta is "létezik" – papíron!

A gyakorlatban a NATO vállalja magára azóta is az Európa fölötti védernyő biztosítását. Az Európai Védelmi Közösség nem állt érdekében a szuverenitás védelmezőinek, de még az Egyesült Államoknak sem. Ez tipikus példája annak, hogy a katonai-politikai célok nem tudnak elérni olyan támogatottságot, mint a gazdasági célok.

Schuman számára a német-francia megbékélés logikusan fakadt a kereszténydemokrata értékrendből. Mindkét komponens – a kereszténység és a demokrácia – egyaránt fontos ebben az egyéni eszmei karakterben. A kereszténység értékrendjéből vezette le a demokráciát, amennyiben ez utóbbin nemcsak egy intézményes-jogi rendszert értünk, hanem, a demokrácia normatív értelmezése alapján, az emberi jogok védelmét, a hatalmi ágak szétválasztását, a joguralom képviselését. Schuman fölismerete, hogy Németország sok tekintetben nem ment át azon a demokratikus fejlődésen, amelyen Franciaország. Márpedig Németország, Európa legiparosodottabb országa pacifikálása és demokratizálása nélkül nem lehetséges a béke. Így Franciaország sorsa is függött Németországtól. Szerencsére Németországban akadt egy partnere Schumannak: Konrad Adenauer, az NSZK kancellárja. Mindketten kereszténydemokraták voltak, és szemben álltak mind a nácizmussal, mind a kommunizmussal. Elkötelezettek voltak a francia-német megbékélésben, amely tengelye az európai egységpolitikának. Az ő baráti kapcsola-

latuk jelképezte a francia-német szolidaritást. Mindezt egy szoros értékalapú szolidaritás támasztotta alá.

Mindez hat Európa megítélésére. A nyugati kereszténydemokrata pártok az európai politika mélyítésének hívei. Schuman azonban óv a mechanikus fölolvadástól, és figyelmeztet arra, hogy a határok eltűnése csak fokozatos lehet, és csak olyan országok között van erre esély, amelyek bíznak egymásban. Schuman szerint nagy bizalom szükségeltetik az államok között. Schuman persze annyiban ellentmondásban cselekedett az *Európáért*-ben leírtakkal, hogy úgy jelentette be 1950. május 9-én a Szén- és Acélközösség tervét, hogy a bizalom a franciák részéről a németek felé (még) nem létezett. De Franciaországnak, ha el akarta kerülni a jelentéktelenné válást amerikai és angol szövetségesei szemében, nem nagyon volt más esélye, mint megbékíteni Németországot, kihasználva, maga javára fordítva a német acéliparban rejlő gazdasági erőt, és alapozva arra, hogy Németországnak legyőzötten szintén nem volt más választása, mint a megbékélés. A reálpolitikai kényszerek teremteték meg a bizalom alapját.

Schuman elutasította egy európai szuperállam létét: „Nem az egyes államok egybeolvasztásáról vagy egy Szuper Állam létrehozásáról van szó. Az államaink léte itt Európában történelmi realitás, felszámolásuk lélektanilag lehetetlen lenne. Ez a sokféleség valójában nagyon öröndetes, és mi nem akarjuk sem egy szintre hozni, sem pedig egybeemosni a meglévő különbségeket. De szükség van szövetségre, összetartó erőre, együttműködésre. Politikai szempontból a különböző országok között létrejövő tartós és belülről fakadó egyetértésnek lehetővé kell tennie a béke helyreállítását.” Mint látható, Schuman éppúgy érvelt a határok és a

sokféleség megőrzése mellett, mint a mai magyar kormánypárt, csak éppen-séggel ezt nem ideológiából, hanem az emberi lélekből vezette le.

Francois Mitterrand előszavában úgy jellemezte a schumani tervet: „Noha maga is vallotta a nemzetekfelettség eszméjét, Robert Schuman elhatárolta magát az olyan szupranacionalista követelésektől, amelyekhez máris csatlakozott az európai ügy aktív híveinek többsége. Ő azt akarta, hogy Európa a maga útját járja.”

Másrészt viszont Schuman éppen a nemzeti igények magasabb szintre helyezését és képviselődését látja egy európai közösségben. E szerint az európai integráció nem fölszámolni, éppen ellenkezőleg, erősíteni kívánja a nemzeteket. Kifejti azt is, hogy „nem harcolhatunk hitelt érdemlően mások nacionalizmusa ellen olyan módon, hogy a saját nacionalizmusunkat szegezzük szembe velük.” Schuman ezért a még mindig létező német nacionalizmussal szemben nem a francia nacionalizmust szegezi szembe, hanem az európai egységet, amelyben a két nemzeti eszme föloldódna, és erőfeszítéseik közös gazdasági célra összpontosulhatnának, lezárva egy ötszáz éves háborúskodást.

Itt lehetetlen nem gondolni a mai ukrainai háborúra, és Ukrajna ezzel kapcsolatos várakozásaira. Létezik egy rés az ukrán vezetés között, amely bőven érzi a nagyorosz birodalmi törekvést, és a nyugatiak között, amely országok nyitva akarják hagyni az utat egy jövőendő Oroszországgal való megbékélés előtt. Utóbbiak az európai absztrakt

elveket szegeznék szembe a putyini vezetéssel, míg az ukrán vezetés – viszonylag fiatal államként – a maga nacionalizmusát. Schuman szerint a nacionalizmus nacionalizmussal való szembeállítása csak azt éri el, hogy a két nacionalizmus egymást erősíti. Az ellentéteket a közös program oldhatja fel, amely a nemzeti érzést magasabb szinten képviseli. A francia és német esetben ez történt, ahol a két nacionalizmus békésen összeegyeztült a Szén- és Acélközösség, majd az Európai Gazdasági Közösség projektekben. Ma van-e ilyen projekt? Európa reprezentál-e közös projektet, mondjuk Ukrajna számára? Nem inkább arról van-e szó, hogy elfeledkezve a schumani pszichológiáról, ma már az uniós vezetés merőben gazdasági stratégiai kérdésként ítéli meg egyes országok csatlakozását?

Schuman mindvégig nagy figyelmet szentelt a lelki, társadalomlélektani motivációknak. Ezért tudta megérteni az angolok távolmaradását az Európai Gazdasági Közösségtől, bár a jövőt illetően számolt Nagy-Britannia csatlakozásával, és ezért értette meg a németeket is, akiknek állami egység iránti évszázados vágyakozását jogosnak tartotta. Nem a gazdasági érveket tekintette a bizalom alapjának, hanem a keresztény elkötelezettségből fakadó szolidaritás-érzést. Tudta, hogy csak lassan lehet haladni a cél felé, és először Francia- meg Németországnak kell összebecsülnie.

Vajon van-e ma olyan európai perspektívában gondolkozó politikus, aki előbb a lelki bizalom megteremtését teszi első helyre, a gazdasági és stratégiai megfontolások elé?